ВАСКРСЕЊЕ БОГОЧОВЕКА ХРИСТА[1]

Нека козмичка завера постоји против наше планете, јер се нигде у васељени не умире осим на земљи. Острво смрти, једино острво на коме се умире, ето то је суморна звезда наша. А изнад ње, око ње, и испод ње круже милијарде звезда, на којима нема смрти, на којима се не умире. Са свих страна бездан смрти опкољава планету нашу. Који је то пут који полази са земље а не сурвава се у бездан смрти? Које је то биће које може избећи смрт на земљи? Сви умиру, све умире на овом језовитом острву смрти. Нема тужније судбе од земљине, нема очајније трагедије од човекове. Зашто се даје живот човеку, када је одасвуд опкољен смрћу? Замке смрти разапете су свуда; на стазе човекове метнут је мрак. Као огроман и чудовиштан љигави паук смрт је исплела густе мреже око почађале звезде наше, и у њих хвата људе као беспомоћне муве. Са свих страна људождерске страхоте вијају човека, и он нема куд, јер га је смрт затворила одасвуд. Зашто се даје свест човеку, када она свуда и у свему наилази на смрт? Зашто се даје осећање човеку; да ли зато да осети како му је гроб — отац а црви — браћа. Кроз напаћеног Јова сваки од нас довикује гробу: ти си отац мој, а црвима: ви сте мати моја, ви сте браћа моја.

Свест је тужан и страшан дар човеку; но много тужнији и много страшнији дар је — осећање. А чула? Зашто су дата чула човеку; да ли зато да му буду пипци, помоћу којих ће он на сваком кораку у историји рода људског напипати смрт? Пошаљите мисао своју по овом острву смрти да вам пронађе смисао човековом постојању, и она ће вам се вратити ојађена и тужна, сва посута хладним пепелом смрти; пошаљите осећање своје, и оно ће вам се вратити изранављено и изгрувано по непролазним гудурама смрти; пружите једно чуло своје до краја ма ког бића у историји, и оно ће као крај његов, као завршетак његов несумњиво напипати смрт.

Господо, смрт је најочигледнија и најуниверзалнија стварност у свету. У самој ствари, последња, завршна стварност људског живота на земљи јесте смрт. Реците, зар смрт није последња стварност и моја и ваша? Сви смо ми

[1] Предавање, одржано на Коларчевом народном универзитету.

заражени смрћу, сви без изузетка; бакцили смрти појели су сва ткива бића нашег; сваки од нас носи у себи хиљаде смрти. Нашу планету стално пустоши хронична епидемија смрти; нема медицине која нас може спасти ове епидемије; нема карантина где би се људи могли очистити од микроба смрти. Шта је људски живот на земљи ако не: стално грчевито отимање од смрти, бо́рба са смрћу, и најзад — пораз од смрти? Јер ми у медицини, у науци, у филозофији побеђујемо не саму смрт већ њене претече: болести и слабости. И то их побеђујемо делимично и привремено. Шта су тријумфи науке, филозофије, технике пред страхотним фактом свеопште смртности свега људског? Ништа друго до граја збуњене и преплашене деце. Ако има трагике у световима, онда је централа њена — човек. Трагично је бити човек, о! несравњено трагичније него бити тигар или овца, змија или птица, пуж или комарац. Ма колико се човек напрезао да превазиђе трагику људског живота, он мора и осећати и сазнавати да стално остаје затвореник у неотворљивој тамници смрти, тамници која нема ни прозора ни врата. Рађајући се на свет, човек је од првог момента кандидат за смрт; и не само то, него чим се роди — већ је осуђен на смрт. Утроба која нас рађа није друго до рођена сестра гроба. Излазећи из мајчине утробе човек већ ступа на пут који води у гроб. Ма којим путем ишао по овом острву смрти, човек се најзад мора искрцати у — гроб. Сваки човек је залогај, који на крају крајева прогута ненаситна смрт, „всеједица смерт".[1] Шта нам остаје, о кукавни заробљеници смрти? Једино: побуна горког осмејка и грч немоћног срца.

Господо, на дугом и страшном путу кроз историју човеку се толико наслагало и нагомилало смрти, да је смрт постала једина категорија, у којој се креће и бива сав живот људски, у којој он настаје, остаје, па можда и престаје. Кроз историју се у човеку израдило једно убеђење: ако у овом свету има ичег неопходног, онда је то смрт. То убеђење постало је догмом сваке историске епохе. Језовита реалност смрти приморала је човечанство да то убеђење формулише у догму: смрт је неопходност. Ту немилу догму предавао је у наследство отац сину, човек човеку, поколење поколењу

[1] Тако Црква назива смрт: Петак ваїи, Утро.

Ако човек без предрасуде загледа у историју овог чудног света, мора признати да је овај свет — огромна воденица смрти која непрекидно меље непрегледне поворке људи, од првог човека па све до последњег. И мене меље, и тебе меље, пријатељу, и све нас меље, док нас једног дана или једне ноћи не самеље. Реците, може ли човек спокојан бити, и без бунта овај свет примити, када је у овој воденици смрти прикљештен између два воденична камена, који ће га дотле млети док га сасвим не самељу? може ли мува бити спокојна у пауковој мрежи, и миш у мишоловци? Од ужаса — човек осећа да је овај живот неко страшно привиђење и мрачно заточење. Изгледа, неко нас је послао на заточење одвратном привиђењу; послао је нас који смо и сами од исте материје од које и привиђење. Довољно је и једно око човеку па да види да је наша планета — тркалиште привиђења, тркалиште калдрмисано лобањама људским. А васељена? није ли то огромна, херметички затворена гробница, по којој људи као очајне кртице непрестано ријуу, и никако да је проријуу?

Сваколика историја рода људског није друго до заглушна афирмација смрти. Све њене буре и олује, затишја и подвизи, сви њени творци и борци, сведоче једно, само једно: смрт је неопходност; сваки је човек неизоставно и неминовно смртан. То је финале сваког људског бића, то тестамент који за собом неизоставно оставља сваки житељ наше планете. Тај тестамент су свакоме од нас оставили претци наши. У њему стоје само ове три речи: смрт је неопходност. — Реците, господо, може ли човек са таквим тестаментом бити спокојан и срећан у овој воденици смрти? Је ли потребан, је ли оправдан, је ли логичан живот у свету, у коме је смрт — најнеопходнија неопходност? А то питање значи: има ли смисла овакав свет, овакав живот, овакав човек? Посредно или непосредно, сви се проблеми своде на проблем смрти. Ко реши проблем смрти, решио је главне проблеме људске свести и савести. На овом проблему пробају се сви богови и сви људи. Ако ико реши овај проблем, онда је то Бог наш, и нема других богова, и — не требају нам.

Суочите проблем смрти са савременом позитивистичком науком. Да би решила проблем живота и смрти, наука је мобилисала све своје силе, али се сви њени напори сливају у један закључак: у свету владају природни закони који су

неопходни и неизменљиви; и смрт је природни закон, зато је неопходан и неизменљив; у оваквом свету и оваквом човеку: смрт је неопходност. — Ето, свој одговор на страшни проблем смрти наука увија у тајанствену реч: неопходност. Али, она тиме не решава проблем већ га само констатује и афирмира. Оваквим одговором наука потврђује чињеницу да је смрт неопходност. Но, господо, та баш чињеница и јесте највеће проклетство за род људски. Ја морам извући консеквенце из овог догмата савремене науке: ако је смрт неопходност, онда људски живот нема смисла; неопходност остаје неопходношћу: човечанство је осуђено на перманентни status quo ante, тј. осуђено на перманентну смрт, пошто је смрт неопходност за све људе. „Верујемо, изјавио је недавно чувени астроном Џемс Џинс, професор Кембричког универзитета, да васиона није стална, непроменљива склопа. Она живи својим животом, путује, као и сви ми, путем који води од рођења ка смрти. Јер наука не зна ни за какву промену сем промене која се састоји у старењу, и ни за какав напредак изузев напретка ка гробу. У светлости нашег садашњег знања, приморани смо да верујемо да је цела материјална васиона само један пример за ово, ма да на огромној скали".[1]

Пошто је смрт једини природни завршетак човека, па и саме васионе, онда је прави прогрес у основи немогућ; не само немогућ већ и непотребан. Јер нашта ми прогрес, када се састоји у томе да ме свечано испрати од колевке до гроба? То је као кад те осуде на смрт, па џелат премаже мач медом, да би ти било слађе кад ти њиме одруби главу... Нашта ми живот, нашта ми сав труд, и рад, и дужност, и љубав, и мржња, и култура, и цивилизација, кад умирем сав без остатка? Све то пред чиме се људи клањају: прогрес, култура, цивилизација, рад, дужност, морал, — све су то вампири који ми крв сишу, сишу, сишу . . . Проклети били! — Господо, треба бити искрен: ако је смрт неопходност, онда је овај живот — најподругљивији дар, најодвратнији потсмех, и главно: ужас, неиздржљив ужас . . Неопходност смрти за науку је неуклоњива и непобедива; то значи: наука не може ни пронаћи ни дати смисао животу. Пред проблемом смрти издише и сама наука. Многи говоре: наука је сила,

[1] The stars in their courses, Cambridge 1931.

наука је моћ. Но реците: зар је сила, која је без-силна пред смрћу, у самој ствари сила? зар је моћ, која је немоћна пред смрћу, у самој ствари моћ? Нема силе мимо ону која побеђује смрт; нема моћи мимо ту моћ... Веле: наука је човекољубива. Но какво ми је то човекољубље, када она оставља човека у смрти? када је немоћна да га одбрани од смрти? Човекољубље је: победити смрти. И нема другог.

Господо, суочите проблем смрти са ма којом философијом, старом или новом. Гле, сва се логика свих философија слива у један принцип: категорије људског мишљења доказују немогућност победе над смрћу; смрт је логичка последица трошности човекова бића, стога је смрт неизбежна неопходност... Овакав одговор потстиче ме на питање: како философија може дати смисао човековом животу, када тако решава кобни проблем смрти? У самој ствари, разне философије и нису друго до аритметика песимизма. Када човек са ивице гроба посматра свет, онда му ниједна философија не може засладити горку тајну смрти.

Суочите проблем смрти са европском хуманистичком културом. Многе је наивне европска култура надом окрилила. Но слаба су то крила, да би човека могла дићи изнад смрти. Смрт их немилосрдно сасеца у корену. И културни се човек осећа трагично немоћан пред страшилним фактом смрти. Стани на ивицу свога гроба и измери културу на теразијама своје савести, гле, лакша је од ништа. Пред смрћу она се савија у згрчену нулу. Све њене тековине смрт полако нагриза и отискује у свој мрачни амбис. Зар култура која није у стању да победи смрт, преставља силу, која јој се од многих приписује? Каква је корист човеку од тога што је културан, културан у воденици смрти, која ће данас-сутра самлети и њега и његову културу?

Господо, сва делатност рода људског кроз историју сведочи и тврди једно: човеку је немогуће победити смрт. Али, ако је то последњи и завршни закључак, чега ради онда живети? чега ради стварати историју, учествовати у њој, ломити се по њој? Историја рода људског, која није друго до немилосрдна, тиранска диктатура смрти, није ли потсмех над људским бићем и његовим прогресом? Не варајмо себе: смрт је тријумф тираније и трагизма, и авај — пир ироније и комизма... Јадно и комично је биће човек, када му је

суђено да живи у воденици смрти гледајући како она немилосрдно меље човека за човеком, нараштај за нараштајем, и осећајући како и њега самог постепено меље док га сасвим не самеље... Несрећном и исмејаном бићу што се човек зове немогуће је, апсолутно немогуће победити смрт. Шта онда? Има ли излаза? — Да, има. Оно што је немогуће човеку, показало се могуће коме? — Једино Богочовеку. Да, Богочовек Христос је победио смрт. Чиме? — својим васкрсењем. И том победом решио проклети проблем смрти; решио га не теориски, не апстрактно, не априористички, већ догађајем, доживљајем, фактом, историским фактом васкрсења свог из мртвих.

Господо, нема догађаја, не само у Еванђељу већ и у историји рода људског, који је тако силно, тако убедљиво, тако непоречно посведочен као васкрсење Христово. У целокупној својој историској стварности и моћи, хришћанство је засновано на факту васкрсења Христовог. Својом свепобедном силом оно је наметнуло себе за центар хришћанства. Ако се хришћанство може свести на догађај, онда је тај догађај — васкрсење Христово. Ако хришћанство има почетак у времену, онда оно почиње не од Витлејема већ од васкрсења. Темељ хришћанства је васкрсење Христово. То је основни факт; не пође ли се од њега, не може се одгонетнути загонетна личност Исуса Назареанина. Васкрсењем својим Господ Христос је објаснио свету Себе, своју Богочовечанску личност. До васкрсења свог Он је учио о вечном животу, али је тек васкрсењем доказао да је Он заиста живот вечни. До васкрсења свог Он је учио људе победи над смрћу, али је тек васкрсењем победио смрт и дао људима силе да и они побеђују смрт и у души и у телу свом. Једном речју: целокупно учење Христово тек у васкрсењу Његовом добија своју опитну, експерименталну потврду и објашњење.

Без васкрсења Христовог хришћанство се апсолутно не може објаснити. Молим вас, чиме ћете објаснити неустрашиву проповед Апостола о васкрслом Христу, оних Апостола који су се, поражени и преплашени голготском смрћу Христовом, кукавички били разбегли од Њега? Чиме ћете објаснити, чиме? — Једино васкрсењем Христовим. Да је Христос умро, а не и васкрсао, ко би се усудио да Га проповеда као Бога и Спаситеља? Ко би за Њим пошао, ко у смрт за Њега ишао? Да Христос није васкрсао, ко би Апостоле, те немоћне

очајнике и преплашене бегунце, одушевио да проповедају једнога мртваца; и какву су награду могли очекивати од мртваца, какву почаст? Та они су побегли и од Њега живога чим је био ухваћен; а после смрти његове зар би могли стајати онако смело за Њега, да Он није васкрсао? Не, не! Они нису ни могли ни смели измислити васкрсење Христово да се оно није десило. Много пута Спаситељ им је за живота свог говорио о свом васкрсењу, али они од свега тога нису ништа разумели. Стога, да Христос није васкрсао, они би, гоњени од целог народа, протеривани из града у град, морали најзад одустати од Њега и престати да шире гласове о некаквом васкрсењу Његовом. Да се васкрсење Христово није стварно десило већ да су га измислили Апостоли, у шта би се они могли уздати проповедајући једну такву измишљотину? Да ли у силу своје речи? Та они су били врло неуки људи. Да ли у богатство? Та они нису имали ни торбе, ни штапа, ни обуће. Да ли у знатност порекла? Та они су били сиромашни, и рођени од сиромашних. Да ли у знаменитост завичаја? Та они су долазили из незнатних села. Да ли у своју многобројност? Та њих је било свега једанаест. Да ли у обећања Учитељева? Али, да Он није васкрсао, онда ни остала обећања Његова не би за њих била веродостојна. И како би они могли укротити народни бес? Када се храбри Петар од страха одрекао Христа пред служавком, и сви остали видевши Га везана, кукавички разбегли, како би онда они смели помислити да иду у све крајеве света и свуда усађују измишљену проповед о васкрсењу? Када се један препао од служавке, а остали и од самог погледа на узе, како су се онда они могли одржати пред царевима, владарима и народима, где су мачеви, ужарени казани, усијане пећи, безбројне врсте свакодневне смрти, како ако не тако што их је божанском силом својом крепио васкрсли Господ Христос? Да, да, све је то чинила сила васкрслога Богочовека.[1]

Но, без васкрсења Христовог се не би могло објаснити не само апостолство Апостолâ већ ни мучеништво Мученикâ, ни исповедништво Исповедника, ни светитељство Светитеља, ни чудотворство Чудотвораца, ни вера верујућих, ни љубав љубећих, ни нада надајућих се, нити икоји хришћански подвиг

[1] Св. Јован Златоуст, In Math. Homil. 89, 1; P. gr. t. 58, col. 782-783

уопште. Да вера хришћанска није вера васкрслог, и стога вечно живог и животворног Богочовека Христа, ко би кроз толике векове милионе и милионе људи одушевљавао на веру у Христа, на љубав према Њему, на живот у Њему, и водио их кроз свете еванђелске врлине и подвиге? Једном речју: да није васкрсења Христовог, хришћанства не би било; Христос би био први и последњи хришћанин, који је издахнуо и умро на крсту, а са Њим и његово учење и његово дело. Тада би била истинита реч несрећног Ничеа: Први и последњи хришћанин распет је на Голготи.

Господо, стварност и истинитост васкрсења Христовог проверена је најкритичкије од самих очевидаца, светих Апостола. Они нису олако поверовали у васкрсење; напротив, подвргли су га немилосрдном критицизму. Може се смело тврдити: Апостоли су се насумњали у васкрсење Христово не само за себе, него и за све људе свих времена, за сву људску природу уопште. Према првој вести о Спаситељевом васкрсењу, коју су чули од Марије Магдалине која је прва видела васкрслог Господа, Апостоли се односе с критичким неверјем: Чувши да је жив и да га је она видела они не вероваше. Овом првом неверју додаје се друго: васкрсли Господ јавља се двојици ученика на путу за Емаус, и они дошавши јавише ученицима; и ни њима не вероваше. Тада васкрсли Господ, да би своје неверне ученике уверио у своје васкрсење, пружа најопипљивији, најочигледнији и најнесумњивији доказ: показује им руке своје и ноге, и једе пред њима. Св. Еванђелист то овако описује: Сам Исус стаде међу њих и рече им: мир вам. А они се уплашише и поплашени будући, мишљаху да виде духа. И рече им: што се плашите? и зашто се јавља сумња у срцима вашим? Видите руке моје и ноге моје: ја сам главом. Опипајте ме и видите: дух нема тела и костију као што видите да ја имам. И кад то рече, показа им руке и ноге. А како они још не вероваху од радости и чуђаху се, рече им: имате ли овде што за јело? А они му дадоше комад печене рибе и меда у сећу. И узевши поједе пред њима (Лк. 24, 36-43). — Врхунац апостолског немилосрдног критицизма у проверавању стварности и истинитости васкрсења Христовог преставља случај ап. Томе. Када остали Апостоли којима се васкрсли Господ јавио, саопштавају Томи: видесмо Господа, — он им скептички одговара: док не видим на

рукама његовим ране од клинаца, и не метнем прста свога у ране од клинаца, и не метнем руке своје у ребра његова, нећу веровати. — И жељу овако упорног неверја васкрсли Господ испуњује. Еванђелист прича: После осам дана опет беху ученици његови унутра, и Тома с њима. Дође Исус кад врата беху затворена, стаде на средину и рече: мир вам. Затим рече Томи: пружи прст свој овамо и види руке моје; и пружи руку своју и метни у ребра моја, и не буди неверан, него веран. — Уверен на тако очигледан и несумњив начин у стварност васкрслог Господа, Тома са вером узвикује: Господ мој и Бог мој! (Јн. 20, 26—28).

Господо, васкрсење Богочовека Христа је преврат, први радикални преврат и револуција у историји човечанства. До њега у историји је владала девиза: смрт је неопходност; од њега почиње да влада девиза: бесмртност је неопходност. Из факта васкрсења Христовог родила се философија васкрсења која непобитно показује и доказује да је неопходност не смрт већ бесмртност, не победа смрти, већ победа над смрћу. Практично убеђење и философска догма: смрт је неопходност, врхунац је и пунолетство песимизма. Та догма има своје постулате у принципима: грех је неопходност, зло је неопходност. Али и философија васкрсења има своје постулате; ево њих: безгрешност је неопходност, добро је неопходност. Када је васкрсење Богочовека Христа — факт, догађај и доживљај, онда нема ни једне богочовечанске врлине и особине која у животу људском не би могла постати факт, догађај, доживљај.

Факт васкрсења Христовог није ограничен ни временом ни простором; он је са сваке стране бескрајан и бесконачан као и сама личност Богочовека Христа. То је факт и догађај свечовечанског значаја и замаха; он се разраста у многомилиони живот свих хришћана, јер су хришћани тиме хришћани што вером у васкрслог Г. Христа постају његови сутелесници, тј. чланови Богочовечанског Тела његовог: Цркве. Црква и није друго до непрекидно и бескрајно продужавање једног догађаја, једног факта: васкрсења Христовог. То је нови организам, нова реалност, бескрајна, бесконачна, бесмртна. Ту нема граница временских ни пространих. Васкрсењем својим Богочовек је пробио порочни круг смрти: извршио прелаз из смрти у бесмртност, из времена у вечност. У Личности његовој извршио је тај прелаз и човек, али не као човек

већ као Богочовек. Зато је васкрсење централни факт. Од човека се тражи једно: да усвоји тај факт, да доживи тај доживљај, да васкрсне себе из гроба свега онога што је смртно, сједињујући путем вере душу своју са васкрслим Господом Христом.

Христова победа над смрћу омогућила је бескрајни прогрес човека и човечанства ка божанском савршенству. У ствари: истински се прогрес састоји у победи над смрћу, у обесмрћењу и душе и тела, у спасењу од смрти, а то ће рећи: у спасењу од греха и зла који су једини творци смрти. Али ако је смрт завршетак човека и човечанства, онда су све човекове чежње за прогресом — најпроклетије и најподругљивије својство које је неко убацио у човека, да би му се што јеткије потсмехнуо. У том случају: најбоље је и најдоследније: замрети у очајној инерцији и извршити самоубиство, јер би живот био несносна тиранија и неиздржљив потсмех. Многи не признају васкрсење, не признају победу над смрћу, а говоре о прогресу. Но сви ти прогреси, били научни, или философски, или уметнички, или културни, нису друго до концентрични кругови, уписани у кругу смрти. Прогрес који изневери и напусти човека у смрти није прогрес већ фалсификат прогреса. Ако прогрес није у стању да осмисли живот и смрт, да обесмрти човека и човечанство, онда то није прогрес већ маскирани регрес. Такви су сви прогреси сем прогреса заснованог на васкрслом Богочовеку. Није ли смрт побеђена, и бесмртност осигурана васкрсењем, онда нема истинског прогреса у овој страшној воденици смрти, онда су сви људи без изузетка робови смрти, лакеји смрти, мливо смрти. Ако је тако, ралта онда живети, о воденичари прогреса у воденици смрти? Зар зато, да ме воденица смрти на крају крајева самеље целог без остатка?... Да, да, сви прогреси који нису засновани на бесмртности човекове личности, претстављају из себе наивне чаролиске бајке и скаске, које несрећни житељ ове планете сања у — чијем наручју? — У одвратном наручју аждаје смрти.

Једини смисао људског постојања у овој воденици смрти јесте лична бесмртност сваког људског бића. Без тога, нашта ми прогрес и усавршавање, нашта философија и култура, нашта ми добро и зло, нашта ми Бог и свет? Осетити се бесмртним још за живота у телу, јесте блаженство које се

једино Богочовеком Христом може пронаћи и осигурати. Развијање осећања бесмртности и његово претварање у сазнање бесмртности, посао је Христовог човека у овом животу. Изгледа ми: Спаситељево Еванђеље и није друго до практично упутство како човек може себе смртна прерадити у бесмртна. Практикујући еванђелске врлине, човек савлађује све што је смртно у њему; и уколико еванђелскије живи у толико јаче потискује из себе смрт и смртност а ураста у бесмртност и вечност. Осећати Господа Христа у себи исто је што и осећати се бесмртним. То осећање бесмртности извире из осећања Бога, јер је Бог извор бесмртности и вечног живота. Шта је бесмртност? пита велики хришћански философ, св. Исак Сирин, и одговара: „Бесмртност је осећање Бога". Осећати Бога значи: осећати се бесмртним. Бог и бесмртност су два корелативна појма, јер су два корелативна факта. Једно је немогуће без другог. Осећати Бога у себи стално, у свакој мисли, у сваком осећању, у сваком поступку, и јесте бесмртност. Стећи то осећање Бога и значи: осигурати себи бесмртност и живот вечни. Отуда само из вере у Бога, из осећања Бога истиче и осећање личне бесмртности човекове. Човек Христове вере живи осећањем и сазнањем да је сваки човек бесмртан и вечан, те стога не може бити предмет ничије експлоатације и тираније. Ако је у човеку живо осећање Бога, живо је са њим и осећање бесмртности које се неуморно бори са свим оним што усмрћује човека, а то је грех, сваки грех и свако зло.

Господо, савлађујући грех и смрт, Христов човек пролази у овом животу три главне етапе хришћанског еволуционизма: рођење у Христу, преображење у Христу, васкрсење у Христу. Крајњи циљ његове борбе јесте: васкрснути са Христом, а то значи: победити смрт. Гле, ти си већ победио смрт, ако си свом душом поверовао у васкрслог Богочовека, јер је Он рекао: „Ко верује мене, има живот вечни,... прешао је из смрти у живот"... Тек вером у васкрслог Богочовека човек почиње да бива човек, јер се ослобађа греха и смрти и стиче осећање бесмртности. Грех је болест која отупљује, закржљује, паралише у човеку осећање бесмртности, те човек ни осећањем ни мишљу не досеже до Бога живог и истинитог. Такав човек је осакаћен човек, получовек, подчовек. Богочовек је победио грех и смрт васкрсењем, да

би човека разбудио на бесмртност и живот вечни, да би закржљало и обамрло осећање бесмртности у човеку оживео и подмладио, те да човек осети Бога и живот вечни као смисао живота људског и на земљи и на небу. У ствари, Црква и није друго до божанска радионица, у којој се непрестано подмлађује, освежује и окрепљује човеково осећање и сазнање личне бесмртности и бесконачности. Зар молитва не обесконачује душу сједињујући је са Богом? Зар љубав не обесмрћује душу уздижући је до Бога? Зар милосрђе, зар доброта, зар смиреност, зар праведност не обесмрћују човека, преносећи његово биће у царство Истине Христове? Не варајмо себе: сваком еванђелском врлином човек савлађује по мало смрти у себи, док је најзад сасвим не савлада и не осигура себи бесмртност и живот вечни. А све то даровао је роду људском Богочовек Христос својим васкрсењем. Сва истина свих светова, сав смисао свих створења, сва радост свих бића дати су роду људском кроз васкрсење Богочовека Христа. Зато је васкрсење Христово најсудбоносније догађај у историји света; од њега зависи непролазна, божанска вредност не само сваког човека посебно већ и свих људи скупа.

Архимандрит Јустин